

Futbol Hakemlerinin Sporun Ahlaki İklimine İlişkin Görüşleri

Özer YILDIZ¹, Mehtap YILDIZ²

¹ Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Bölümü,
Konya/TÜRKİYE

<https://orcid.org/0000-0002-2470-5457>

² Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Bölümü,
Konya/TÜRKİYE

<https://orcid.org/0000-0001-8553-7154>

Email: oyildiz74@gmail.com, yildizmehtap77@gmail.com

Türü: Araştırma Makalesi (Alındı: 14.11.2020 - Kabul: 26.11.2020)

Öz

Araştırmanın amacı futbol hakemlerinin sporun ahlaki iklimine ilişkin görüşlerinin belirlenmesidir. Araştırma nitel araştırma modellerinden fenomenoloji yaklaşım deseni ile değerlendirilmiş, veriler yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi yoluyla elde edilmiştir. Araştırma grubunu 2017-2018 Futbol Sezonunda faal olarak Hatay İli'nde hakemlik yapan ve amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örneklemesine göre seçilerek belirlenen 25 erkek futbol hakemi oluşturmuştur. Veriler içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Futbol hakemleri sporun evrensel ve birleştirici yönüne rağmen sporda ayrımcılığın var olduğunu, şiddet ve saldırganlığın sosyal, kültürel, ekonomik nedenlerinin olduğunu, çözümün ise eğitim ve yasal düzenlemelerden geçtiğini, spor ahlakının fair play ilkelerine uymak olduğunu ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Spor, Ayrımcılık, Şiddet, Saldırganlık, Ahlak

Opinions of Football Referees on the Ethics Climate of Sports

Abstract

The aim of the research is to determine the opinions of the football referees on the ethics climate of the sports. The research was evaluated with the phenomenology approach design, one of the qualitative research models, and the data were obtained through semi-structured interview method. The research group consisted of 25 male football referees who actively worked as a referee in the province of Hatay in the 2017-2018 Football Season and were selected according to the maximum diversity sampling among purposeful sampling methods. Data were evaluated by content analysis method. Football referees stated that despite the universal and connective aspect of sports, there is discrimination in sports, violence and aggression have social, cultural and economic reasons, the solution is to comply with the education and legal regulations, and to comply with the fair play principles of sports ethics.

Keywords: Sports, Discrimination, Violence, Aggression, Ethics

Giriş

Erdemli bir yaşamın nasıl olması gerektiğini ilkçağlarda sorgulayarak araştıran Sokrates ve Descartes gibi düşünürler, iyi, doğru ve mutlu bir yaşamın sırrını ahlaki davranışlar olarak ifade etmişlerdir. Onlara göre erdemli yaşam anlayışı, toplumda saygı, adalet, iyi niyet, sorumluluk, incelik gibi değerler çerçevesinde bir yaşam sürdürmektir (Bridge, 2004). Ahlak, insanların olgulara yüklemiş oldukları değer yargılarına göre uygulayarak ulaştıkları alışkanlıklar ve huylar olarak tanımlanmaktadır (Oktay, 2013). Bir başka ifadeyle ahlak, toplumda var olan iyi-kötü veya doğru-yanlış kavramlarının inanç, huy, tutum, alışkanlık, adet, gelenek, görenek gibi manevi değerleri oluşturan değerler bütünüdür (Çınar, 2013). Ahlak, kültürel açıdan belirlenen fikirlere dayanmaktadır. Ahlaki değerler, insan olmanın, dürüst olmanın ve nihayet erdemli olmanın sınırlarını çizmektedir (Tarhan, 2018). Ahlaki bir davranış için neyin iyi olduğunu bilmek, iyi olanı istemek, iyi olanı yapma iradesini göstermek yeterli iken, ahlaki karakter için karakterin yerleşiklik özelliği nedeniyle iyi olana yönelik derinden bir bağlılık gerekmektedir. Ahlaki karakter hem bireyin geliştiği ortamda var olan toplumsallaşmış, ilahi referanslara uyan ve insan onurunu koruduğuna inanılan erdemleri hem de bu erdemlerin insanın kişiliğinde yer ediniş boyutlarını içermektedir (Kaymakcan ve Meydan, 2015). Ancak, kapitale dayalı sistemlerde, güç ve para kutsal değerler olmuş, ahlaki değerler geçmiş yıllardaki önemini kaybetmeye başlamış (Tarhan, 2018), değişen değerler insanların anlayış ve karakterlerinin değişimine yol açmıştır. Bu durum, insanların değer yargılarının değişmesi, ahlakları yani karakterlerinin, kişiliklerinin de değişmesi ile sonuçlanmaktadır (Oktay, 2013).

Spor yoluyla insanlar sağlık, yenilenme, sosyal katılım, istihdam, vatan ve millet sevgisi, rekabet (Devine ve Telfer, 2016), birlik ve beraberlik içerisinde olma, yardımlaşma, ortak bir amaç için biraraya gelme, başarı için gayret gösterme, yanlış davranışlarda özür dilemeyi öğrenme, saygı gösterme, takdir etme, teşekkür etme, cesaret, dostluk, yardımlaşma, temizlik (Öztürk Kuter ve Kuter, 2012), adil oyunun değeri, işbirliği halinde çalışma, kazanma esnasında yüce olma, yenilgiyi zarafetle kabul etme, ırk, etnik köken, sınıf ve cinsiyet engellerini yıkma, uluslararası dostluk ve anlayış oluşturma (Waddington, 2002), düzenli ve disiplinli çalışma, kurallara uyma, özgüven, hoşgörü, adalet, sportmenlik, sabır (Kirschenbaum, 1995) gibi toplumsal ve ahlaki değerleri öğrenmektedir. Genel olarak ahlaki davranışlar toplumsal çevrede öğrenilmektedir. Toplumsal çevrenin önemli bir unsuru olan spor, insanların ahlaki gelişimine katkıda bulunmakta, etik değerlerin kabulünü kolaylaştırmaktadır (Melzer, Elbe ve Brand, 2010). Ahlak ile ilgili sorun ve yargıları ele alan etiğin en temel kavramı 'iyi' iken, ahlak insanların ne yapması ve nasıl yaşaması gerektiği sorusu ile ilgilidir (Satı ve Aslan, 2015). Dolayısıyla ahlak insanları kötü davranışlardan uzak tutan, iyi davranışlara yönelten çok önemli bir değer iken, spor ahlaki davranışların öğretildiği önemli bir kurumdur.

Tarihin eski zamanlarından günümüze, sporda centilmence davranışların da, başarıyı kural dışı yollar ile etkileme düşüncesinin de var olduğu bilinmektedir (Öngel, 1997). Özellikle son zamanlarda insanın doğasındaki saldırgan duygular sporun içerisinde de kendisini göstermiş, seyircilerin ve sporcuların müsabakalarda ya da müsabaka dışında birbirlerine karşı uyguladıkları şiddet çirkin görüntülere neden olmuştur (Özbek, 2008). Whitehead, Telfer ve Lambert (2016) spordaki ticarileşmenin yetişkin sporlarında anti sosyal davranışlara neden olabileceğini, etik dışı davranışların altyapı sporlarında bile görülebileceğini ifade etmektedir. Çünkü para kazanmanın vazgeçilmez bir değer olduğu günümüzde, sportif erdem ve olimpizm ideallerinin yerini 'her ne pahasına olursa olsun kazanma', 'kaybetme her şeyin

sonu' yaklaşımı almıştır (Şahin, 1998). Bu bağlamda, kazanmanın ön planda olduğu, rekabetçi üst düzey müsabakalarda beklenen değerlerin değil, olumsuz değerlerin geliştiği gözlenmektedir (Simon, 2003; Simon, 2007). Toplumlar açısından da spor para, şöhret, ünlü olma, madalya, kilo kaybı ya da görünüm olarak algılanmaktadır (Devine ve Telfer, 2016). Bu nedenlere bağlı olarak, son yıllarda sporun işlevleri ile sporun paydaşlarının beklentilerinin karmaşık ve çelişkili bir hal aldığı, özellikle üst düzey spor müsabakalarında spor ahlakının sporcu, antrenör, yönetici, taraftar, hakem ve medya açısından yozlaştığı, dünyanın popüler sporlarının başında gelen futbolda şiddetin, saldırganlığın ve ayrımcılığın arttığı düşünülmektedir. Dolayısıyla, futbol hakemlerinin spordaki ahlaki çözülmeye yönelik düşünceleri önemli görülmekte, futbolun etkin paydaşlarından hakemlerin var olan çözülmeye ilişkin etkili görüşler ortaya koyacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda, araştırmanın amacı futbol hakemlerinin spor ahlaki iklimine ilişkin görüşlerinin belirlenmesidir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel araştırma modellerinden fenomenoloji yaklaşım deseni ile değerlendirilmiştir. Fenomenoloji araştırmaları birkaç kişinin bir kavramla ilgili yaşanmış deneyimlerinin ortak anlamını tanımlamakta (Creswell, 2018), bireylerin fenomeni nasıl algıladıklarına, anlamlandırdıklarına, yargıladıklarına ve fenomen hakkında ne hissettiklerine odaklanmaktadır. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi yoluyla elde edilmiş, görüşme yoluyla katılımcıların gözlemlenemeyen duygu ve düşünceleri belirlenmeye çalışılmıştır (Patton, 2018). Yarı yapılandırılmış görüşme önceden belirlenmiş soruların her katılımcıya sistematik bir şekilde sorulmasına ancak görüşmeyi yapan kimselerin bazen soruların dışına çıkmasına ve özel konulara değinmesine müsaade etmektedir. Yani görüşmeciler hazırladıkları sorulara aldıkları cevapları derinleştirebilmektedir (Berg ve Lune, 2015).

Araştırma Grubu

Araştırma grubunu 2017-2018 Futbol Sezonunda faal olarak Hatay İli'nde hakemlik yapan ve nitel araştırmalarda sık kullanılan amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örneklemesine göre seçilerek belirlenen 25 erkek futbol hakemi oluşturmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Görüşmeye katılan futbol hakemlerine (FH1, FH2, FH3, ... şeklinde) kodlar verilmiştir.

Tablo 1. Futbol Hakemlerinin, Yaşına, Hakemlik Düzeyine, Öğrenim Durumuna, Hakemlik Yapma Yılına ve Görüşme Tarihine İlişkin Sayısal Dağılımı

Kodlar	Yaş	Hakemlik Düzeyi	Öğrenim Durumu	Hakemlik Yapma Yılı	Görüşme Tarihi
FH1	42	Klasman Hakemi	Lisans	21	21.08.2017
FH2	37	İl Hakemi	Lisans	14	21.08.2017
FH3	36	İl Hakemi	Lise	8	22.08.2017
FH4	41	Klasman Hakemi	Lise	18	22.08.2017
FH5	26	Bölgesel Hakem	Yüksek Lisans	7	23.08.2017
FH6	31	Klasman Hakemi	Lisans	9	24.08.2017
FH7	32	Bölgesel Hakem	Lisans	12	24.08.2017
FH8	29	Bölgesel Hakem	Lisans	10	25.08.2017
FH9	37	Klasman Hakemi	Lisans	19	25.08.2017
FH10	37	Klasman Yardımcı Hakemi	Lisans	14	26.08.2017
FH11	33	Klasman Hakemi	Lisans	11	27.08.2017

FH12	36	Klasman Hakemi	Lisans	15	28.08.2017
FH13	40	Üst Klasman Yardımcı Hakemi	Lisans	19	28.08.2017
FH14	28	Bölgesel Hakem	Lisans	7	28.08.2017
FH15	29	Klasman Yardımcı Hakemi	Lisans	9	29.08.2017
FH16	30	Klasman Yardımcı Hakemi	Yüksek Lisans	10	30.08.2017
FH17	36	Klasman Yardımcı Hakemi	Lisans	16	05.09.2017
FH18	30	Klasman Hakem	Lisans	11	05.09.2017
FH19	26	İl Hakemi	Lisans	5	06.09.2017
FH20	29	Klasman Hakemi	Lisans	8	06.09.2017
FH21	33	Bölgesel Hakem	Lisans	14	06.09.2017
FH22	31	Klasman Yardımcı Hakemi	Lisans	9	07.09.2017
FH23	34	Klasman Yardımcı Hakemi	Lisans	16	07.09.2017
FH24	32	Klasman Hakemi	Lisans	9	08.09.2017
FH25	30	Bölgesel Hakem	Lisans	9	09.09.2017

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verilerine, araştırmacılar tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu ve Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu yoluyla ulaşılmıştır. Kişisel Bilgi Formunda hakemlerin yaşı, hakemlik düzeyi, öğrenim durumu ve hakemlik yapma yılını içeren 4 soru yer almıştır. Görüşme Formunda ise futbol hakemlerinin sporda ayrımcılık yapılmasına, sporda şiddet ve saldırganlığa ve spor ahlakı kavramına yönelik düşüncelerini kapsayan yarı yapılandırılmış açık uçlu sorulardan oluşan 3 soru bulunmaktadır.

Nitel araştırmalarda iç geçerlik üzerine daha fazla yoğunlaşılmaktadır. Bu nedenle, görüşme formunun iç geçerliğini arttırmak amacıyla spor bilimleri alanından üç öğretim elemanının görüşlerine başvurulmuş, hedef ana kütleden seçilen 3 futbol hakemi ile örneklem üzerinde pilot araştırma yapılarak sorulara son şekli verilmiştir (Şencan, 2005). Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği inandırıcılık, etkileşim, derinlik odaklı veri toplama ve katılımcı teyidi stratejilerinden yararlanılarak sağlanmıştır (Kılınç, 2018). Hakemlerin araştırmaya gönüllü olarak katılması, yapılacak görüşmenin riskleri ve isimlerinin gizli tutulması, verilerin koruma altına alınması, bulguların objektif ve dikkatli bir şekilde yansıtılması araştırma süreçlerinin etik boyutlarıdır (Berg ve Lune, 2015).

Görüşmeler 21 Ağustos-09 Eylül 2017 tarihleri arasında futbol hakemlerinden izin ve randevu alınarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ortalama 08-15 dk arasında sürmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. İçerik analizi yönteminde, analize hangi verilerin dahil edileceği, neyin analiz edileceği, analiz basamakları ve kodlama tablolarının nasıl etkili bir şekilde kullanılacağı süreçlerine dikkat edilmektedir (Berg ve Lune, 2015). Yazılı doküman haline getirilen nitel veriler, bir araştırmacı ve iki uzman tarafından okunarak temalar oluşturulmuş, görüş birliği ve görüş ayrılığı belirlenen temalar tespit edilmiştir. Verilerin güvenilirlik hesaplaması Miles ve Huberman (1994)'ın:

Görüş birliği sağlanan tema / Görüş birliği + Görüş ayrılığı sağlanan tema X 100

formülü yoluyla hesaplanmıştır. Formül sonucuna göre temalar arasındaki uyumun % 70 ve üzerinde olması gerekmektedir (Tavşancıl ve Aslan, 2001). Bu formüle göre araştırmacı ve

uzmanların belirledikleri temalar arasındaki uyum $82/90 \times 100 = 91.1$ olarak tespit edilmiştir. Üzerinde görüş birliği sağlanamayan 8 kod, diğer uygun kodlarla birleştirilmiştir.

Bulgular

Tablo 2’de araştırmaya katılan futbol hakemlerinin sporda ayrımcılık yapılmasına yönelik düşüncelerine ait bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 2. Futbol hakemlerinin sporda ayrımcılık (din, dil, ırk, cinsiyet, siyasi görüş vb.) yapılmasına yönelik düşüncelerine ilişkin bulgular

Kategori	Tema	f
Ayrımcılık	Maalesef var	7
	Kesinlikle karşı olma	6
	Ülkemizde yok	6
	Sporda olmaz	4
	Bir hakem yapmaz	4
	Dünya futbolunun problemi	3
	Yeşil zeminde herkes eşit	3
	Hakemlerin önyargısı yok	1
	Saygı duymak lazım	1
	Yapanlara en ağır cezalar verilmeli	1
Toplam tema	36	
İrkçilik	İrkçiliğe hayır	4
	Avrupa ülkelerinde var	3
	İslamiyette ırk ayrımı yapılmaz	1
	Toplam tema	8
Din	Mezhepçiliğe hayır	2
	Yaratan’dan ötürü insan sevilmeli	1
	Toplam tema	3
	Spor evrenseldir	4
	Spor insanları birleştiricidir	3

Spor	Sporun ruhuna aykırı	3
	Spor kardeşliktir	1
	Spor kültürü geliştirilmeli	1
	Spor ahlakı aşılmalı	1
	Toplam tema	13
Siyasi	Spora siyaset karışmamalı	2
	İnsanları siyasi olarak kimse yargılayamaz	1
	Toplam tema	3
Cinsiyet	Cinsiyet ayrımı yok	2
	Toplam tema	2

Futbol hakemlerinin sporda ayrımcılık yapılmasına yönelik düşüncelerinde “Ayrımcılık” kategorisi altında en sık ifade ettikleri tema “Maalesef var” olmuştur. Futbol hakemlerinden FH1 bu temayı şu şekilde ifade etmiştir: “*Maalesef ayrımcılık yapılıyor. Taraftarlar arasında yapılıyor, sahada futbolcular arasında yapılıyor, takım içerisinde yapılıyor...*”

Futbol hakemleri “Ayrımcılık” kategorisi altında “Kesinlikle karşı olma, Ülkemizde yok, Sporda olmaz, Bir hakem yapmaz, Dünya futbolunun problemi, Yeşil zeminde herkes eşit, Hakemlerin önyargısı yok, Saygı duymak lazım, Yapanlara en ağır cezalar verilmeli” temalarını da ifade etmişlerdir.

Futbol hakemlerinin sporda ayrımcılık yapılmasına yönelik düşüncelerinde “İrkçılık” kategorisi altında en sık ifade ettikleri tema “İrkçılığa hayır” olmuştur. Futbol hakemlerinden FH12 bu temayı şu şekilde ifade etmiştir: “*... farklı ırkların biraraya gelmesi sporun daha da güzelleşmesini sağlıyor. İrkçılığa karşıyız ve futbolda ırkçılığa yer yok.*”

Futbol hakemleri “İrkçilik” kategorisi altında “Avrupa ülkelerinde var, İslamiyette ırk ayrımı yapılmaz” temalarını da ifade etmişlerdir.

Futbol hakemlerinin sporda ayrımcılık yapılmasına yönelik düşüncelerinde “Din” kategorisi altında en sık ifade ettikleri tema “Mezhepçiliğe hayır” olmuştur. Futbol hakemlerinden FH8 bu temayı şu şekilde ifade etmiştir: “*... dinimiz gereğince böyle bir mezhepçiliğe asla izin vermememiz lazım...*”

Futbol hakemleri “Din” kategorisi altında “Yaratan’dan ötürü insan sevilmeli” temasını da ifade etmişlerdir.

Futbol hakemlerinin sporda ayrımcılık yapılmasına yönelik düşüncelerinde “Spor” kategorisi altında en sık ifade ettikleri tema “Spor evrenseldir” olmuştur. Futbol hakemlerinden FH5 bu temayı şu şekilde ifade etmiştir: “*... spor evrensel bir kültürün parçası olarak din, dil, ırk, cinsiyet, siyasi görüş ayrımlarını gözetmeden yapılan etkinliklerdir...*”

Futbol hakemleri “Spor” kategorisi altında “Spor insanları birleştiricidir, Sporun ruhuna aykırı, Spor kardeşliktir, Spor kültürü geliştirilmeli, Spor ahlakı aşılmalı” temalarını da ifade etmişlerdir.

Futbol hakemlerinin sporda ayrımcılık yapılmasına yönelik düşüncelerinde “Siyasi” kategorisi altında en sık ifade ettikleri tema “Spora siyaset karışmamalı” olmuştur. Futbol hakemlerinden FH9 bu temayı şu şekilde ifade etmiştir: “... spora, futbola siyaset kesinlikle karışmamalı...”

Futbol hakemleri “Siyasi” kategorisi altında “İnsanları siyasi olarak kimse yargılayamaz” temasını da ifade etmişlerdir.

Futbol hakemlerinin sporda ayrımcılık yapılmasına yönelik düşüncelerinde “Cinsiyet” kategorisi altında ifade ettikleri tema “Cinsiyet ayrımı yok” olmuştur. Futbol hakemlerinden FH10 bu temayı şu şekilde ifade etmiştir: “... ülkemizde yeni yeni kadın futbolu gelişmekte... Ama sahaya çıktığımızda kadınlarda futbol yeni yaygınlaştığı için eğitimci kimliğimizi ön plana çıkarıp kadın futboluna yardımcı olmaya ve katkı sunmaya çalışıyoruz...”

Tablo 3’te futbol hakemlerinin sporda şiddet ve saldırganlığa yönelik düşüncelerine ait bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 3. Futbol hakemlerinin sporda şiddet ve saldırganlığa yönelik düşüncelerine ilişkin bulgular

Kategori	Alt Kategori	Tema	f
		Futbol seyircisinin sosyo-ekonomik düzeyinin düşük olması	3
		Futbolcuların hırsına yenik düşmesi	2
		Sporun paydaşlarının spor ahlakı eğitimi ile yetişmemesi	2
		Seyirciler ve futbolcuların mağlubiyeti hazmedememesi	2
		Seyircilerin statlara enerjilerini boşaltmak için gelmesi	1
		Seyircilerin futbol oyun kurallarını bilmemesi	1
		Futbolcuların maç atmosferinden etkilenmesi	1
	Neden	Faşizm	1
		Medyadaki acımasız eleştirilerin seyircilere yansımaları	1
		‘Vur kır parçala bu maçı kazan’ sloganı herşeyi anlatıyor	1
		Futbolcuların sahaya çıktığında ayrı bir kimliğe bürünmesi	1
		Toplumun futbolu bir oyun olarak algılamaması	1
		Futbolun oyun olmaktan çıkıp paraya dönüşmesi	1
		Toplam tema	18

Şiddet-Saldırganlık	Eğitimden başka çare yok	4		
	Futbolda şiddet yasası uygulanmalı	2		
	Cezalar caydırıcı olmalı	2		
	Passolig uygulaması şiddeti azalttı	1		
	Çözüm	Hakemlerin de hata yapabileceği unutulmamalı	1	
		Bilinçli antrenör yönetici sporcular yetiştirilmeli	1	
		Halk spor hakkında bilinçlendirilmeli	1	
		Sporun paydaşlarına empati kurma öğretilmeli	1	
	Toplam tema	13		
	Yargı	Sporla şiddet-saldırganlık çok fazla	7	
Ülkemizin yurtdışı imajı çok kötü		1		
Hakemler çoğu zaman maruz kalıyor		1		
Ne kadar önlem alınsa da sonuç alınmıyor		1		
Sporun felsefesi ile örtüşmüyor		1		
Holiganlar yüzünden insan ailesini maça götüremiyor		1		
Spor bir festivaldir		1		
Toplam tema		13		
Spor		Futbol	Futbol sevgisi azalıyor	2
			Futbol sevgi saygı hoşgörü çerçevesinde yapılmalı	1
	Futbol artık şiddet ve saldırganlık olarak algılanıyor		1	
	Toplam tema		4	

Futbol hakemlerinin sporda şiddet ve saldırganlığa yönelik düşüncelerinde “Şiddet-Saldırganlık” kategorisi “Neden” alt kategorisinde en sık ifade ettikleri tema “Futbol seyircisinin sosyo-ekonomik düzeyinin düşük olması” olmuştur. Futbol hakemlerinden FH24 bu temayı şu şekilde ifade etmiştir: “... Artık futbolun doğası gibi oldu yani şiddet ve saldırganlık. Sanki futbol seyircisi maça gelirken illaki bunu yapmak zorunda gibi hissediyor. Diğer branşlarda voleybol, hentbol, basketbol seyircilerinin bu tür olaylara karışması çok çok nadir olur. Futbol seyircisinin sosyo-ekonomik seviyesi biraz daha düşük diğer branşlara göre. Diğer branşların seyircisi biraz daha elit...”

Futbol hakemleri “Şiddet-Saldırganlık” kategorisi “Neden” alt kategorisinde “Futbolcuların hırsına yenik düşmesi, Sporun paydaşlarının spor ahlakı eğitimi ile yetişmemesi, Seyirciler ve futbolcuların mağlubiyeti hazmedememesi, Seyircilerin statlara enerjilerini boşaltmak için gelmesi, Seyircilerin futbol oyun kurallarını bilmemesi, Futbolcuların maç atmosferinden etkilenmesi, Faşizm, Medyadaki acımasız eleştirilerin seyircilere yansması, ‘Vur kır parçala bu maçı kazan’ sloganı herşeyi anlatıyor, Futbolcuların sahaya çıktığında ayrı bir kimliğe bürünmesi, Toplumun futbolu bir oyun olarak algılamaması, Futbolun oyun olmaktan çıkıp paraya dönüşmesi” temalarını da ifade etmişlerdir.

Futbol hakemleri “Şiddet-Saldırganlık” kategorisi “Çözüm” alt kategorisinde en sık ifade ettikleri tema “Eğitimden başka çare yok” olmuştur. Futbol hakemlerinden FH15 bu temayı şu şekilde ifade etmiştir: *“Bence bu durum eğitim ile alakalı. Sporun içindekiler ne kadar eğitilmiş olursa saldırganlıkları o kadar düşük olur diye düşünüyorum...”*

Futbol hakemleri “Şiddet-Saldırganlık” kategorisi “Çözüm” alt kategorisinde “Futbolda şiddet yasası uygulanmalı, Cezalar caydırıcı olmalı, Passolig uygulaması şiddeti azalttı, Hakemlerin de hata yapabileceği unutulmamalı, Bilinçli antrenör yönetici sporcular yetiştirilmeli, Halk spor hakkında bilinçlendirilmeli, Sporun paydaşlarına empati kurma öğretilmeli” temalarını da ifade etmişlerdir.

Futbol hakemleri “Şiddet-Saldırganlık” kategorisi “Yargı” alt kategorisinde en sık ifade ettikleri tema “Sporda şiddet-saldırganlık çok fazla” olmuştur. Futbol hakemlerinden FH14 bu temayı şu şekilde ifade etmiştir: *“... sporun içinde saldırganlık ve şiddet var. Bu tavırlar gün geçtikçe artıyor...”*

Futbol hakemleri “Şiddet-Saldırganlık” kategorisi “Yargı” alt kategorisinde “Ülkemizin yurtdışı imajı çok kötü, Hakemler çoğu zaman maruz kalıyor, Ne kadar önlem alınsa da sonuç alınamıyor, Sporun felsefesi ile örtüşmüyor, Holiganlar yüzünden insan ailesini maça götüremiyor, Spor bir festivaldir” temalarını da ifade etmişlerdir.

Futbol hakemleri “Spor” kategorisi “Futbol” alt kategorisinde en sık ifade ettikleri tema “Futbol sevgisi azalıyor” olmuştur. Futbol hakemlerinden FH1 bu temayı şu şekilde ifade etmiştir: *“... futboldaki şiddet olayları futbol sevgisi yüksek olan kişileri statlardan ve tesislerden uzaklaştırıyor...”*

Futbol hakemleri “Spor” kategorisi “Futbol” alt kategorisinde “Futbol sevgi saygı hoşgörü çerçevesinde yapılmalı, Futbol artık şiddet ve saldırganlık olarak algılanıyor” temalarını da ifade etmişlerdir.

Tablo 4’te futbol hakemlerinin spor ahlakı kavramına yönelik düşüncelerine ait bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 4. Futbol hakemlerinin spor ahlakı kavramına yönelik düşüncelerine ilişkin bulgular

Tema	f
Rakibin ve hakemin emeğine saygılı olma	9
Fair play	8
Dürüst olma	4
Kazanmanın herşey olmadığını anlama	4
Sporcular için düzenli ve planlı bir yaşam	3
Taraftarların şiddet ve saldırganlıktan uzak durması	3
Düzenli antrenman	2
İyi niyet	2
Herkesin işini iyi yapması	2
Kazanana takdir etme	2
Kaybedeni teselli etme	2
Hak yememe	2
Sporun paydaşlarının iyi bir eğitimden geçmesi	2
Empati kurabilme	2
Sporun paydaşlarının futbolu bir eğlence olarak görmesi	2
Etik değerler	1
Kurallara bağlı kalma	1
Rakip seyircilere saygı duyma	1
Erdemli davranma	1
Hakemi her şartta tebrik etme	1

Yöneticilere saygı duyma	1
Adil olma	1
Güvenilir olma	1
Anlayışlı olma	1
Toplumsal değerler	1
Centilmenlik	1
Takım arkadaşlarına hoşgörülü olma	1
Toplam tema	61

Futbol hakemlerinin spor ahlakı kavramına yönelik düşüncelerinde en sık ifade ettikleri tema “Rakibin ve hakemin emeğine saygılı olma” olmuştur. Futbol hakemlerinden FH8 bu temayı şu şekilde ifade etmiştir: “... karşıdaki insanın, rakibin ya da hakemin emeğine saygı gösteren... karşıdaki insanın da ekmek parasını bundan çıkarttığını, O’nda emeğine saygı göstermek gerektiğini, hakemin de görevini yaparken sorumluluklarının olduğunu, nasıl bir iş yaptığını bilmesi gerektiği aklıma geliyor...”

Bunun yanı sıra futbol hakemleri spor ahlakı kavramına yönelik “Fair play, Dürüst olma, Kazanmanın herşey olmadığını anlama, Sporcular için düzenli ve planlı bir yaşam, Taraftarların şiddet ve saldırganlıktan uzak durması, Düzenli antrenman, İyi niyet, Herkesin işini iyi yapması, Kazanana takdir etme, Kaybedeni teselli etme, Hak yememe, Sporun paydaşlarının iyi bir eğitimden geçmesi, Empati kurabilme, Sporun paydaşlarının futbolu bir eğlence olarak görmesi, Etik değerler, Kurallara bağlı kalma, Rakip seyircilere saygı duyma, Erdemli davranma, Hakemi her şartta tebrik etme, Yöneticilere saygı duyma, Adil olma, Güvenilir olma, Anlayışlı olma, Toplumsal değerler, Centilmenlik, Takım arkadaşlarına hoşgörülü olma” temalarını da ifade etmişlerdir.

Tartışma ve Sonuç

Tablo 2’de futbol hakemlerinin sporda din, dil, ırk, cinsiyet, siyasi görüş vb. ayrımcılıklar yapılmasına yönelik düşüncelerine ilişkin ayrımcılık kategorisindeki temalar, maalesef var, kesinlikle karşı olma, ülkemizde yok, sporda olmaz, bir hakem yapmaz, dünya futbolunun problemi, yeşil zeminde herkes eşit, hakemlerin önyargısı yok, saygı duymak lazım, yapanlara en ağır cezalar verilmeli olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlar, futbol hakemlerinin sporda ne yazık ki bu tür ayrımcılıkların olduğunu ancak her türlü ayrımcılığı kesinlikle tasvip etmediklerini, dünya’da özellikle futbolda ayrımcılıklar olmasına rağmen Türkiye’de sporun içerisinde ayrımcılıkların olmadığını çünkü sporun barış, dostluk, kardeşlik, saygı ve eşitlik felsefesi üzerine kurulu olduğunu ayrıca futbol hakemlerinin de böyle ayrımcılıkları yapmayacağını ve önyargı ile hareket etmeyeceğini, ayrımcılık yapan herkesin en ağır cezaları alması gerektiğini düşündükleri şeklinde yorumlanabilir. Sabahçı (2018) spor medyasının ayrımcılığı, belli bir gruba üye olmayı, topluma yön vermeyi amaçlayan söylemleri arttırdığını, bu bağlamda abartma-yüceltme ile yargıda bulunma kategorilerinin yoğun bir şekilde işlendiğini, bu kategorilerden sonra aşağılama-alay etme ile aslından farklı şekilde adlandırma kategorilerinin geldiğini tespit etmişlerdir.

İrkçılık kategorisindeki temalar, ırkçılığa hayır, Avrupa ülkelerinde var, İslamiyette ırk ayrımı yapılmaz olarak ifade edilmiştir. Bu sonuçlar, futbol hakemlerinin ırkçılığa hayır sloganını desteklediğini ancak Avrupa ülkelerinde özellikle futbolda ırkçılığın ivme kazandığını, İslam dininin insanları etnik kökenlerine göre değil insani özelliklerine göre değerlendirdiğini düşündükleri şeklinde açıklanabilir. Phillips (2012) aykırı ve yetenekli siyahi sporculara karşı ayrımcılığın büyük ölçüde ortadan kalktığını tespit etmiştir. Grootuis ve Hill (2004) NBA’de şampiyonluğa oynayan takım taraftarlarının yetenekli oyuncuları ırktan bağımsız olarak sevdiğini belirlemişlerdir. Bu sonuçlara rağmen, son yıllarda özellikle Avrupa futbolunda siyahi futbolculara yönelik ırkçı eylemlerin artış gösterdiği gözlenmektedir.

Din kategorisindeki temalar, mezhepçiliğe hayır, Yaratan’dan ötürü insan sevilmesi olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, futbol hakemlerinin mezhepçiliği tasvip etmediğini yani dindeki farklı anlam ve yorumlamaların farklı mezheplerin oluşumuna neden olduğunu fakat bu oluşumların insanları kategorize ederek ayırım yapılmasının doğru olmadığını, tasavvuf ve halk şairi Yunus Emre’nin sözlerinden hareketle insanları Allah için sevmenin önemli olduğunu düşündükleri şeklinde ifade edilebilir.

Spor kategorisindeki temalar, spor evrenseldir, spor insanları birleştiricidir, sporun ruhuna aykırı, spor kardeşliktir, spor kültürü geliştirilmeli, spor ahlakı aşılmalı olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlar, futbol hakemlerinin sporun tüm dünya insanlarını ilgilendiren, insanları bir araya getiren, birlik-beraberlik içerisinde kardeşçe hareket etmeyi öğreten bir yapısının olduğunu, sporun içerisinde var olan ayrımcılıkların sporun özü ile bağdaşmadığını, toplumlara spor ahlakı ve spor kültürünün yeniden hatırlatılması ile birlikte sporun gerçek felsefesine ulaşılması gerektiğini düşündükleri şeklinde yorumlanabilir. Bailey (2006) sporun yaşam biçimi, sosyal beceri, sosyal davranış gelişimine önemli ve belirleyici katkılarının olduğunu belirlemiştir. Steinfeldt ve ark. (2012) sporda sosyal normlar ve ahlaki atmosfer arasında bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır. Araştırma bulgularının aksine, Miller, Roberts ve Ommundsen (2005) genç futbolcuların yüksek performans sergileme isteğinin müsabakalarda ahlaki iklimin çok önemsenmemesine neden olduğunu, antrenörler tarafından belirlenen bir ahlaki atmosferin oluştuğunu ifade etmişlerdir. Kavussanu ve Spray (2006) genç futbolcuların futboldaki ahlaki atmosfer ikliminin düşük düzeyde olduğunu tespit etmişlerdir. Lee ve Cockman (1995) spordaki ahlakî ikilemlerin yarışma değerlerindeki çatışmadan kaynaklandığını belirlemişlerdir. Weinberg ve Gould (2015) elit sporcuların kazanmak için hile yapmaktan kaçınmadıkları sonucuna varmışlardır. Ibáñez ve ark. (2019) futbol hakemlerinin gösterdiği kart sayısı ile algılanan fair play arasında negatif bir korelasyon olduğunu tespit etmişlerdir.

Siyasi kategorisindeki temalar, spora siyaset karışmamalı, insanları siyasi olarak kimse yargılayamaz olarak ifade edilmiştir. Bu sonuçlar, futbol hakemlerinin siyasetin sporu kendi çıkarları için kullanmaması aksine iktidardaki siyasetçilerin sporun gelişimine katkı sunacak uygulamaları hayata geçirmesi gerektiğini, insanların ya da futbolcuların siyasi görüşlerine saygı gösterilmesini düşündükleri şeklinde açıklanabilir.

Cinsiyet kategorisindeki tek tema, cinsiyet ayrımı yok olarak tespit edilmiştir. Bu sonuç, futbol hakemlerinin sporda kadın erkek ayrımcılığı olmadığını, özellikle Türkiye’de gün geçtikçe kadınların spora katılımına yönelik olumlu bakışın arttığını düşündükleri şeklinde ifade edilebilir. Tännsjö (2000) sporda cinsel ayrımcılığın tamamen ortadan kaldırılması için sporun daha ılımlı bir şekilde biçimlendirilmesi ve cinsiyet eşitliği ve adaletin ön plana çıkarılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu bulguyu destekler nitelikteki bir araştırmada, Seifi ve Mahdavi (2015) İran’lı kadın karate sporcularının bu sporu yapabilmelerindeki en önemli

özelliklerinin aile desteği ile sosyal sınıf seviyelerinin yüksek olmasını göstermişlerdir. Araştırma bulgularının aksine, Orta (2018) Türkiye’de lisanslı kadın sporcu sayısının ülke nüfusu ve erkeklere göre oranladığında yetersiz kaldığını, sporun topluma yayılması gerektiğini ve bunun için de sporu temel eğitimin vazgeçilmez bir parçası haline getirmenin önemli olduğunu belirtmiştir. Trolan (2013) medyanın kadın erkek eşitsizliğini vurgulayan yayınlar yapmayı sürdürdüğünü ifade etmiştir. Khan ve ark. (2012) kadınların spor yapmasını kültürel ve toplumsal bakış açısının etkilediğini tespit etmişlerdir. Bu bulguları destekleyen bir başka araştırmada ise, Var ve Yıldız (2019) toplumda erkek ve kadınların spora bakışının değişmesi için kültürel değişimin gerekli olduğuna ve bu durumun zaman alacağına ayrıca eğitim yoluyla kadına ilişkin kalıp yargıların aşılabileceğine işaret etmişlerdir.

Tablo 3’te futbol hakemlerinin sporda şiddet ve saldırganlığa yönelik düşüncelerine ilişkin şiddet-saldırganlık kategorisi neden alt kategorisindeki temalar, futbol seyircisinin sosyo-ekonomik yapısının düşük olması, futbolcuların hırsına yenik düşmesi, sporun paydaşlarının spor ahlakı eğitimi ile yetişmemesi, seyirciler ve futbolcuların mağlubiyeti hazmedememesi, seyircilerin statlara enerjilerini boşaltmak için gelmesi, seyircilerin futbol oyun kurallarını bilmemesi, futbolcuların maç atmosferinden etkilenmesi, faşizm, medyadaki acımasız eleştirilerin seyircilere yansması, ‘vur kır parçala bu maçı kazan’ sloganı herşeyi anlatıyor, futbolcuların sahaya çıktığında ayrı bir kimliğe bürünmesi, toplumun futbolu bir oyun olarak algılamaması, futbolun oyun olmaktan çıkıp paraya dönüşmesi olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlar, futbol hakemlerinin seyircilerin kültürel ve ekonomik seviyesinin düşük kimselerden oluştuğunu, müsabakalarda futbolcuların kazanma hırsıyla sınırlarına hakim olamadığını, medyanın, seyircilerin, yöneticilerin, futbolcuların, antrenörlerin sporun etik kurallarına ve davranış biçimlerine yönelik eğitimlerinin yeterli olmadığını, kazanmak üzerine kurulu bir düzende hem seyircilerin hem de futbolcuların mağlubiyeti psikolojik açıdan kaldıramadığını, seyircilerin müsabakalara özellikle streslerini atmak amacıyla geldiklerini ve futbol oyun kurallarını iyi bilmedikleri için hakem kararlarını yanlış yorumladıklarını, futbolcuların seyircilerin kışkırtmalarından etkilendiğini, demokratik tutumlar yerine baskıcı bir düzenin oluşturulmaya çalışıldığını, medyanın futbolculara, yöneticilere, hakemlere, antrenörlere yönelttiği olumsuz eleştirilerin seyircileri tahrik ettiğini, futbolun artık insanlar tarafından eğlenmek ve zevk almak için yapılan bir oyun olmadığını, kazanmak için her yolun denendiğini ve maddi kazancın ön plana çıkarıldığını düşündükleri şeklinde yorumlanabilir. Türksoy Işım, Güvendi ve Toros (2019) amatör lig futbolcularının müsabakalardaki performans ikliminin artması ile birlikte ahlaktan uzaklaştıklarını, tek amacı rakibini yenmek olan sporcuların yarışma ruhunu zedeleyecek davranışlarda bulunabileceğini belirlemişlerdir. Steinfeldt ve ark. (2011) agresif ve şiddet eğilimli bir spor dalı olan futbolda, antrenörlerin oyuncularının ahlaki davranış süreçlerine doğrudan etkide bulduklarını, Kavussanu ve ark. (2002) basketbolcuların ahlaki davranışlarını hem antrenörlerinin hem de takım arkadaşlarının etkilediğini tespit etmişlerdir. Shields ve ark. (2007) genç sporcuların sportmenliğe aykırı davranışlar sergileme nedeni olarak antrenörleri ve taraftarları göstermişlerdir. Steinfeldt ve ark. (2012) Amerikan futbolda müsabakalardaki ahlaki atmosferi takım arkadaşı, antrenör gibi faktörlerin etkilediğini ve futbolcuların geleneksel erkeklik beklentilerine uygun davranmak amacıyla gözdağı verme, hile, rakipleri kasıtlı olarak yaralama gibi ahlaki olmayan davranışlar sergilediklerini belirlemişlerdir. Guivernau ve Duda (2002) kadın ve erkek futbolcuların eğer antrenörleri agresif davranışları destekliyorlarsa kendilerinin de agresif davranışlar gösterme eğilimlerinin yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Friman, Nyberg ve Norlander (2004) seyircilerin saldırgan tavırlarının oyun kurallarına yönelik bilgi eksikliğinden kaynaklandığını ifade etmişlerdir.

Şiddet-saldırganlık kategorisi çözüm alt kategorisindeki temalar, eğitimden başka çare yok, futbolda şiddet yasası uygulanmalı, cezalar caydırıcı olmalı, passolig uygulaması şiddeti azalttı, hakemlerin de hata yapabileceği unutulmamalı, bilinçli antrenör yönetici sporcular yetiştirilmeli, halk spor hakkında bilinçlendirilmeli, sporun paydaşlarına empati kurma öğretilmeli olarak ifade edilmiştir. Bu sonuçlar, futbol hakemlerinin sporun bütün paydaşlarının spor ahlakı ile eğitilmesi gerektiğini, şiddeti teşvik eden kimselerin belirlenerek müsabakalardan men edilmesi içeriğini kapsayan 6222 sayılı ‘Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun’un hiç esnetilmeden uygulanarak cezaların engelleyici bir niteliğinin olmasını, hakemlerin bir insan olarak istemeyerek yanlış kararlar verebileceğini, toplumun ve sporun içindeki tüm unsurların olumsuz davranışlara yönelmeme konusunda bilinçlendirilmesi ve kendisine yapılmasını istemediği şeyleri başkasına yapmaması gerektiğini düşündükleri şeklinde açıklanabilir. Burgaz Uskan ve Bozkuş (2019) insanın hayatında davranışlarıyla yaşam döngüsü içerisinde kendini kabul ettirdiğini, eğitim yoluyla kazandığı bilinçli davranışların önemli olduğunu vurgulamışlardır. Koç ve Esentürk (2018) beden eğitimi öğretmenlerinin sportmenlik kavramına yönelik niteliğini arttırmak amacıyla eğitim fakültelerinde hem uygulama hem de teorik sportmenlik içerikli zorunlu derslerin programa eklenmesini ve araştırmacıların beden eğitimi öğretmenlerine yol gösteren örnek etkinlik ve uygulamalar geliştirmelerini önermişlerdir. Koç (2017) beden eğitimi derslerinde sportmenlik davranışı kazandırmaya yönelik uygulamaların önemli olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla şiddet ve saldırganlığın azaltılmasında eğitim yoluyla kazandırılacak davranışlar etkin bir yol olarak tercih edilebilir.

Araştırma bulgularının aksine, Friman, Nyberg ve Norlander (2004) futbol hakemlerinin futbolcular, antrenörler ve seyirciler tarafından sözlü saldırılara maruz kaldıklarını, Gürpınar ve Güven (2012) futbol hakemlerinin psikolojik baskı, protesto, rakibi şikâyet, hakemi şikâyet, itiraz gibi sportmenlik dışı davranışlar ile karşılaştıklarını belirlemişlerdir. Futbol hakemlerinin şiddete maruz kalmasının nedeni olarak Johnson (2004) futbol seyircisinin olumsuz davranışlar sergilemesinde hakemlerin verdiği kararların etkili olduğunu ifade etmiştir.

Şiddet-saldırganlık kategorisi yargı alt kategorisindeki temalar, sporda şiddet-saldırganlık çok fazla, ülkemizin yurtdışı imajı çok kötü, hakemler çoğu zaman maruz kalıyor, ne kadar önlem alınsa da sonuç alınamıyor, sporun felsefesi ile örtüşmüyor, holiganlar yüzünden insan ailesini maça götürüyor, spor bir festivaldir olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, futbol hakemlerinin günümüzde sporda şiddet ve saldırganlığın giderek artış gösterdiğini, Türkiye’nin spordaki şiddet ve saldırganlığa yönelik saygınlığının iyi olmadığını, hakemlerin müsabakalarda özellikle psikolojik şiddetle karşılaştıklarını, her türlü tedbire rağmen sporda şiddet ve saldırganlığın devam ettiğini ve bu durumun sporun felsefesine aykırı olduğunu çünkü sporun gösteri niteliği taşıyan bir eğlence unsuru olduğunu düşündükleri şeklinde ifade edilebilir. Webb ve ark. (2020) hakemlere sözlü tacizin sık karşılaşılan bir durum olduğunu, Belkacem ve Salih (2017) futbol hakemlerinin her hafta karşılaştıkları sözlü tacizlerden etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Rayner, Webb ve Webb (2016) rugby hakemlerinin oyuncular, antrenörler ve seyirciler tarafından önemli düzeyde istismara maruz kaldıklarını tespit etmişlerdir. Oysa futbol hakemlerine verilecek toplumsal desteğin onların müsabaka yönetimlerini olumlu etkileyeceği düşünülmektedir. Ghasemi, Farahani ve Noghondar (2019) futbol hakemlerine verilecek örgütsel ve sosyal desteğin hakemlerin sosyal, yasal, ekonomik ve ahlaki sorumluluğunu olumlu etkileyeceğini belirlemişlerdir. Çünkü futbol hakemlerine hem federasyonların hakem kurullarından hem toplumdan hem de medyadan verilecek olumlu

desteğin ve bakış açısının onların kendilerine güvenmelerine ve tedirgin bir şekilde müsabaka yönetmemelerine yol açacağı söylenebilir. Folkesson ve ark. (2002) kötümser bir yönelime sahip futbol hakemlerinin iyimser bir yönelime sahip hakemlere göre, seyircilerin saldırgan davranışlarıyla başa çıkmada daha az motivasyon, daha kötü performans ve daha büyük sorunlar yaşadıklarını tespit etmişlerdir.

Spor kategorisi futbol alt kategorisindeki temalar, futbol sevgisi azalıyor, futbol sevgi saygı hoşgörü çerçevesinde yapılmalı, futbol artık şiddet ve saldırganlık olarak algılanıyor olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlar, futbol hakemlerinin futbolun eskisi kadar sevilerek ve seyir zevki amacıyla oynanan bir spor dalı olmadığını aksine taraftar, kulüpler ve yöneticiler arasındaki düşmanca tutumların gittikçe artan bir eğilim gösterdiğini, bu eğilimin ise futbolda şiddet ve saldırganlığa yol açtığını, oysa futbolun ahlaki değerler gözetilerek yapılması gerektiğini düşündükleri şeklinde yorumlanabilir. Grange ve Kerr (2010) Avustralya futbol liginde üst düzey oynayan futbolcuların öfke, güç ve korku veren saldırganlık eylemlerinin var olduğunu ifade ettiklerini belirlemişlerdir. Maxwell, Visek ve Moores (2009) futbol, basketbol, ragbi ve squash yapan Çinli sporcuların öfkeli duygu ve saldırgan davranış eğilimlerinin batı toplumlarındaki sporculara benzer olduğu sonucuna varmışlardır.

Tablo 4'te futbol hakemlerinin spor ahlakı denilince akla neler geldiğine yönelik düşüncelerine ilişkin temalar, rakibin ve hakemin emeğine saygılı olma, fair play, dürüst olma, kazanmanın herşey olmadığını anlama, sporcular için düzenli ve planlı bir yaşam, taraftarların şiddet ve saldırganlıktan uzak durması, düzenli antrenman, iyi niyet, herkesin işini iyi yapması, kazananı takdir etme, kaybedeni teselli etme, hak yememe, sporun paydaşlarının iyi bir eğitimden geçmesi, empati kurabilme, sporun paydaşlarının futbolu bir eğlence olarak görmesi, etik değerler, kurallara bağlı kalma, rakip seyircilere saygı duyma, erdemli davranma, hakemi her şartta tebrik etme, yöneticilere saygı duyma, adil olma, güvenilir olma, anlayışlı olma, toplumsal değerler, centilmenlik, takım arkadaşlarına hoşgörülü olma olarak ifade edilmiştir. Bu sonuçlar, futbol hakemlerinin bir hedefe ulaşmak için yoğun ve planlı çaba gösteren rakip sporculara, hakemlere hassas ve ölçülü davranmayı, her şart ve durumda dürüst oynamayı, galip gelmenin ve yenmenin sporda tek amaç olmadığını algılamayı, sporcular açısından sistemli ve programlı çalışmayı, taraftarların kaba kuvvet ve duygusal aşırılıklardan uzak durmayı, kişilere veya olaylara karşı iyi düşünmeyi, rakip kazandığında tebrik ederken kaybettiğinde teselli etmeyi, müsabakalarda başkalarının hakkını vermeyi, saygı, hoşgörü, adalet, güven, sportmenlik gibi erdemleri uygulayabilmeyi düşündükleri şeklinde açıklanabilir. Simmons (2011) futbolcular açısından adil bir futbol hakemlerinin özelliklerinin yeterlilik, güvenilirlik ve saygı olduğunu belirtmiştir. Guillen ve Feltz (2011) ideal bir futbol hakemlerinin futbol oyun kurallarını gözeten ve uygulayan bunun yanında tutarlı, kararlı, eşit, dürüst, sakin, güven veren kimseler olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Gould ve ark. (2007) liselerde antrenörlük yapan başarılı futbol antrenörlerinin sporcularını kazanmak için yüksek motivasyona yönlendirselerde, sporcularının kişisel gelişimlerinin çok daha önemli olduğunu tespit etmişlerdir. Araştırma bulgularının aksine, Scoppa (2008) İtalya Seri A'daki futbol hakemlerinin taraf tutma ve öznel değerlendirmelerinin nedeni olarak dış faktörlerin ve önyargıların etkili olduğu, hakemlerin iç saha maçlarında ev sahibi takım taraftarlarının baskısı nedeniyle bilinçaltında baskıya yenik düştükleri veya kalabalığa uydukları sonucuna varmıştır. Ayrıca Goumas (2014); Unkelbach ve Memmert (2010) ev sahibi takımların taraftar desteğinin veya kalabalık gürültüsünün futbol hakemlerinin kararlarını etkilediğini belirlemişlerdir.

Sonuç olarak, futbol hakemleri sporun evrensel ve birleştirici yönüne rağmen sporda ayrımcılığın var olduğunu, şiddet ve saldırganlığın sosyal, kültürel, ekonomik nedenlerinin olduğunu, çözümün ise eğitim ve yasal düzenlemelerden geçtiğini, spor ahlakının fair play ilkelerine uymak olduğunu ifade etmişlerdir.

Öneriler

Gelecek nesillerin sporun felsefesini doğru anlayabilmesi ve spor ahlakının gereklerini buldukları pozisyona göre (sporcu, antrenör, spor yöneticisi, hakem, spor yazarı ya da seyirci sıfatıyla) layıkıyla yerine getirebilmeleri için okullarda bir plan ve program dahilinde periyodik olarak eğitimden geçirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Bailey, R. (2006). Physical education and sport in schools: A review of benefits and outcomes. *Journal of School Health*, 76 (8), 397-401. <https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2006.00132.x>
- Belkacem, C., Salih, K. (2017). The relationship between the sources of psychological stress and the level of self-esteem among football referees. *European Journal of Physical Education and Sport Science*, 3 (12), 575-593.
- Berg, B. L., Lune, H. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Aydın, H. (Trans. Ed.). Konya: Eğitim.
- Bridge, B. (2004). Etik değerler eğitimi. İstanbul: Beyaz.
- Burgaz Uskan, S., Bozkuş, T. (2019). Eğitimde oyunun yeri. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 123-131
- Creswell, J. W. (2018). Nitel araştırma yöntemleri. Bütün, M., Demir, S. B. (Trans. Eds.). Ankara: Siyasal.
- Çınar, A. (2013). Değerler felsefesi ve psikolojisi. Bursa: Emin.
- Devine, C., Telfer, H. (2016). Beden eğitimi ve spor neden değerlidir? In: Altyapı sporlarında ve beden eğitiminde değerler, Gürpınar, B. (Trans. Ed.). Whitehead, J., Telfer, H., Lambert, J. (Eds.). Ankara: Nobel Akademik, 13-33.
- Folkesson, P., Nyberg, C., Archer, T., Norlander, T. (2002). Soccer referees' experience of threat and aggression: Effects of age, experience, and life orientation on outcome of coping strategy. *Aggressive Behavior*, 28 (4), 317-327. <https://doi.org/10.1002/ab.90028>
- Friman, M., Nyberg, C., Norlander, T. (2004). Threats and aggression directed at soccer referees: An empirical phenomenological psychological study. *The Qualitative Report*, 9 (4), 652-672. <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR9-4/friman.pdf>
- Ghasemi, H., Farahani, A., Noghondar, R. I. (2019). Designing the model role social exchange on responsibility of AFC elite football and futsal referees. *Organizational Behavior Management in Sport Studies*, 6 (23), 67-79.
- Gould, D., Collins, K., Lauer, L., Chung, Y. (2007). Coaching life skills through football: A study of award winning high school football coaches. *Journal of Applied Sport Psychology*, 19 (1), 16-37. <https://doi.org/10.1080/10413200601113786>
- Goumas, C. (2014). Home advantage and referee bias in European football. *European Journal of Sport Science*, 14 (sup. 1), 243-249. <https://doi.org/10.1080/17461391.2012.686062>
- Grange, P., Kerr, J. H. (2010). Physical aggression in Australian football: A qualitative study of elite athletes. *Psychology of Sport and Exercise*, 11 (1), 36-43. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2009.04.006>
- Groothuis, P. A., Hill, J. R. (2004). Exit discrimination in the NBA: A duration analysis of career length. *Economic Inquiry*, 42 (2), 341-349. <https://doi.org/10.1093/ei/cbh065>
- Guillen, F., Feltz, D. L. (2011). A conceptual model of referee efficacy. *Frontiers in Psychology*, Retrieved from <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2011.00025/full>

Guivernau, M., Duda, J. L. (2002). Moral atmosphere and athletic aggressive tendencies in young soccer players. *Journal of Moral Education*, 31 (1), 67-85. <https://doi.org/10.1080/03057240120111445>

Gürpınar, B., Güven, Ö. (2012). Unsportsmanlike behaviors in the Turkish basketball and soccer leagues from the view of referees. *Pamukkale Journal of Sport Sciences*, 3 (3), 47-62.

Ibáñez, A. S., Marco, F. G., Pablo, H. G., Correa, D. L. (2019). Evaluation of the sportsmanship-aggression continuum in youth football. *Journal of Sport Psychology*, 28 (1), 33-40.

Johnson, J. D. (2004). Current perceptions of Mississippi soccer coaches, game officials, and administrators on youth sport misconduct. (Doctorate Thesis). The University of Southern Mississippi, Mississippi, USA.

Kavussanu, M., Spray, C. M. (2006). Contextual influences on moral functioning of male youth footballers. *The Sport Psychologist*, 20, 1-23. <https://doi.org/10.1123/tsp.20.1.1>

Kavussanu, M., Roberts, G. C., Ntoumanis, N. (2002). Contextual influences on moral functioning of college basketball players. *The Sport Psychologist*, 16 (4), 347-367. <https://doi.org/10.1123/tsp.16.4.347>

Kaymakcan, R., Meydan, H. (2015). Ahlâkî karakter eğitimi. Değerler ve Eğitimi-II Sempozyum Bildirileri Kitabı. Kaymakcan, R., Tınaz, N., Altın, Z. Ş., Zengin, M., Okudan, A. Y., & Yiğit, H. (Eds.). II. Uluslararası Değerler ve Eğitimi Sempozyumu (16-18 Kasım 2012, İstanbul). Ertem, 169-193.

Khan, M. Y., Jamil, A., Khan, U. A., Kareem, U., Imran, G. (2012). Female students opinion about women's participation in sports. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 2 (9), 275-283.

Kılınç, E. (2018). Nitel araştırmada geçerlilik ve güvenilirlik. In: Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri, Aslan, Ş. (Ed.). Konya: Eğitim, 409-453.

Kirschenbaum, H. (1995). 100 ways to enhance values and morality in schools and youth settings. Massachusetts: Allyn & Bacon Company.

Koç, Y., Esentürk, O. K. (2018). Opinions of physical education teachers on the concept of sportsmanship. *Journal of Education and Learning*. 7(1), 71-79. Doi:10.5539/jel.v7n1p71

Koç, Y. (2017). Beden eğitimi dersinde sportmenlik davranışı kazandırmaya yönelik uygulama önerisi: Küçüklerin oyununda centilmenliğin yapılandırılması (KOCY). *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 212-227. <https://doi.org/10.17556/erziefd.319393>

Lee, M. J., Cockman, M. (1995). Values in children's sport: spontaneously expressed values among young athletes. *International Review for the Sociology of Sport*, 30 (3-4), 337-350. <https://doi.org/10.1177/101269029503000307>

Maxwell, J. P., Visek, A. J., Moores, E. (2009). Anger and perceived legitimacy of aggression in male Hong Kong Chinese athletes: Effects of type of sport and level of competition. *Psychology of Sport and Exercise*, 10 (2), 289-296. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2008.07.010>

- Melzer, M., Elbe, A. M., Brand, R. (2010). Moral and ethical decision-making: A chance for doping prevention in sports? *Nordic Journal of Applied Ethics*, 4 (1), 69-85. <https://doi.org/10.5324/eip.v4i1.1741>
- Miller, B.W., Roberts, G. C., Ommundsen, Y. (2005). Effect of perceived motivational climate on moral functioning, team moral atmosphere perceptions, and the legitimacy of intentionally injurious acts among competitive youth football players. *Psychology of Sport and Exercise*, 6 (4), 461-477. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2004.04.003>
- Oktay, A. S. (2013). İslâm düşüncesinde ahlâki değerler ve bunların global ahlâka etkileri. In: Değerler ve eğitimi. Kaymakcan, R., Kenan, S., Hökelekli, H., Arslan, Z. S., & Zengin, M. (Eds.). *Uluslararası Değerler ve Eğitimi Sempozyumu (26-28 Kasım 2004, İstanbul)*. Değerler Eğitimi Merkezi, 131-143.
- Orta, L. (2018). Sporda cinsiyet eşitliği. *Journal of Awareness*, 3 (Special), 101-108.
- Öngel, H. B. (1997). Sporda etik değerler açısından doping. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2 (2), 68-79.
- Özbek, O. (2008). *Beden eğitimi öğretmeni meslek etiği*. Ankara: Spor.
- Öztürk Kuter, F., Kuter, M. (2012). *Beden eğitimi ve spor yoluyla değerler eğitimi*. Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama, 3 (6), 75-94.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. Bütün, M., Demir, S. B. (Trans. Eds.). Ankara: Pegem Akademi.
- Phillips, J. C. (2012). Racial discrimination in sports: Unequal opportunity for equal ability. *Sociological Focus*, 30 (4), 333-344. <https://doi.org/10.1080/00380237.1997.10571084>
- Rayner, M., Webb, T., Webb, H. (2016). The occurrence of referee abuse in Rugby Union: Evidence and measures through an online survey. *International Journal of Sport Management, Recreation and Tourism*, 21 (d), 66-81. <https://doi.org/10.5199/ijsmart-1791-874X-21d>
- Sabahçı, B. (2018). Spor haberlerinde nefret ve ayrımcı söylemler: www.fotomac.com.tr, www.fanatik.com.tr ve www.fotospor.com haber sitesi örneği. *Global Media Journal TR Edition*, 8 (16), 186-203.
- Satı, S., Aslan, H. (2015). İyi öğretilbilir mi? Değerler ve Eğitimi-II Sempozyum Bildirileri Kitabı. Kaymakcan, R., Tınaz, N., Altın, Z. Ş., Zengin, M., Okudan, A. Y., & Yiğit, H. (Eds.). *II. Uluslararası Değerler ve Eğitimi Sempozyumu (16-18 Kasım 2012, İstanbul)*. Ertem, 389-399.
- Scoppa, V. (2008). Are subjective evaluations biased by social factors or connections? An econometric analysis of soccer referee decisions. *Forthcoming in Empirical Economics*, 35 (1), 123-140. <https://mpr.aub.uni-muenchen.de/id/eprint/15819>
- Seifi, L., Mahdavi, M. S. (2015). The survey of effective social factors on the trend to karate in female karate players of Tehran city. *Journal of Novel Applied Sciences*, 4 (7), 758-763.
- Shields, D. L., LaVoi, N. M., Bredemeier, B. L., Power, F. C. (2007). Predictors of poor sportspersonship in youth sports: Personal attitudes and social influences. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 29 (6), 747-762. <https://doi.org/10.1123/jsep.29.6.747>

- Simmons, P. (2011). Competent, dependable and respectful: Football refereeing as a model for communicating fairness. *Ethical Space: The International Journal of Communication Ethics*, 8 (3-4), 33-42.
- Simon, R. L. (2007). Internalism and internal values in sport. In: *Ethics in sport*. Morgan, W. J. (Ed.). Champaign, IL: Human Kinetics, 35-50.
- Simon, R. L. (2003). Sports, relativism, and moral education. In: *Sports ethics: An anthology*. Boxill, J. (Ed.). Hoboken, NJ: Blackwell.
- Steinfeldt, J. A., Rutkowski, L. A., Vaughan, E. L., Steinfeldt, M. C. (2011). Masculinity, moral atmosphere, and moral functioning of high school football players. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 33, 215-234. <https://doi.org/10.1123/jsep.33.2.215>
- Steinfeldt, J. A., Rutkowski, L. A., Orr, T. J., Steinfeldt, M. C. (2012). Moral atmosphere and masculine norms in American college football. *The Sport Psychologist*, 26, 341-358. <https://doi.org/10.1123/tsp.26.3.341>
- Şahin, M. (1998). Spor ahlakı ve sorunları. İstanbul: Evrensel.
- Şencan, H. (2005). Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik. Ankara: Seçkin.
- Tarhan, N. (2018). Askeri kurumlarda değerler. In: *Kurumlarda değerler*. Şeker, M., Bulduklı, Y., & Dilmaç, B. (Ed.). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları: 35.
- Tavşancıl, E., Aslan, E. (2001). İçerik analizi ve uygulama örnekleri. İstanbul: Epsilon.
- Tännsjö, T. (2000). Against sexual discrimination in sports. In: *Values in sport: elitism, nationalism, gender equality and the scientific manufacture of winners*. Tännsjö, T., & Tamburrini, C. (Eds.). New York: Taylor & Francis, 101-115.
- Trolan, E. J. (2013). The impact of the media on gender inequality within sport. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 91, 215-227. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.08.420>
- Türksoy Işım, A., Güvendi, B., Toros, T. (2019). Amatör lig futbolcularında sporda ahlaktan uzaklaşma, güdüsel iklim ve karar verme. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 5 (1), 54-62.
- Unkelbach, C., Memmert, D. (2010). Crowd noise as a cue in referee decisions contributes to the home advantage. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 32 (4), 483-498. <https://doi.org/10.1123/jsep.32.4.483>
- Var, L., Yıldız, M. (2019). Özel spor merkezlerine giden bireylerin, kadınların spor etkinliklerine katılımlarına yönelik görüşleri. In: *Spor Bilimleri Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler*. Karataş, Ö., İlkım, M., & Altınkök, M. (Ed.). Ankara: Gece Akademi, 277-289.
- Waddington, I. (2002). *Sport, health and drugs: A critical sociological perspective*. New York: Taylor & Francis.
- Weinberg, R. S., Gould, D. (2015). Yarışma ve iş birliği. In: *Spor ve egzersiz psikolojisinin temelleri*. Şahin, M., & Koruç, Z. (Çev. Ed.). Özdemir, S. A. (Çev.). Ankara: Nobel Akademik.

Webb, T., Dicks, M., Thelwell, R., Van der Kamp, J., Rix-Lievre, G. (2020). An analysis of soccer referee experiences in France and the Netherlands: Abuse, conflict, and level of support. *Sport Management Review*, 23, 52-65. <https://doi.org/10.1016/j.smr.2019.03.003>

Whitehead, J., Telfer, H., Lambert, J. (2016). Altyapı sporundaki değerleri keşfetme. In: Altyapı sporlarında ve beden eğitiminde değerler. Gürpınar, B. (Trans. Ed.). Whitehead, J., Telfer, H., & Lambert, J. (Eds.). Ankara: Nobel Akademik, 1-12.

Yıldırım, A., şimşek, H. (2006). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin.